

Budapesti beszélgetés Angela Thomasszal

Max Bill és a boldogság ígérete

A közelmúltban Budapesten töltött néhány napot Angela Thomas, a neves svájci építész, designer, festő- és szobrászművész Max Bill özvegye, a Max Bill–Georges Vantongerloo Alapítvány elnöke. A német származású művészettörténész, kurátor és szakíró 1974-ben ismerkedett meg Max Bill-lel, akinek munka- és élettársa, majd Bill első feleségének halála után 1991-ben a felesége is lett. Több könyvben és számos tanulmányban dolgozta fel Max Bill életét és munkásságát, műveiből jó néhány kiállítást is rendezett. 1998-ban, négy évvel Bill halála után férjhez ment Erich Schmid rendező-íróhoz, akinek Max Bill – Az abszolút szemmérték című dokumentumfilmjét 2008-ban vetítették a mozikban. Thomas tárproducerként segítette Schmid legújabb filmjének megszületését, amely az évtizedeken keresztül Zürichben élt – és részben ma is ott élő – magyar fotográfus, Rózsa Miklós történetét dolgozza fel Hontalan – Klaus Rózsa, fotográfus címmel. Rózsa sok éven át volt a sajtószabadság szószólója a svájci városban, fotóin dokumentálta a nyugtalan '80-as évek ifjúsági megmozdulásaival szembeni brutális rendőri erőszakot, s „cserébe” számos rendőri zaklatásnak volt kitéve, állampolgársági kérelmét pedig háromszor is elutasították. Thomas munkásságában azonban nem ez az egyetlen „magyar szál”; a Max Bill–Georges Vantongerloo Alapítvány elnökeként szoros kapcsolatot ápol a kortárs magyar szcénával, elsősorban a Max Bill által is képviselt konkrét, geometrikus irányzatokhoz tartozó művészekkel.

– Kevesen ismerhetik jobban önnél Max Bill életművét, így megkerülhetetlen a kérdés: hol látja helyét a XX. századi művészet történetében?

– Max Billt rendkívüli nyitottság jellemezte, a művészetek számtalan területén volt aktív, ami mindig megnehezítette azokat a dolgokat, akik be akarták őt sorolni valahová. A festészetben, grafikában, szobrászatban és építészetben túl tipográfiával és designnal is foglalkozott. A legtöbb területen komoly életművet hozott létre, talán az ékszertervezés volt az, ahol meglátásom szerint kevésbé volt sikeres, de ez tényleg csak a személyes véleményem. Azt hiszem, az építészet állt a legközelebb hozzá, de ahhoz nem volt elég megrendelés, hogy csak ezzel foglalkozzon. Építészként komoly paradigmaváltáson ment keresztül az '50-es években, miután „élőben” látta az általa korábban csodált Oscar Niemeyer Le Corbusier hatását tükröző, addig csak fotókról ismert munkáit. Ő nem azok közé az építészek közé tartozott, akik csodapalotákat terveztek, amikkel önmaguknak akartak emlékművet állítani. Az esztétikum természetesen számára is fontos volt, de őt jobban izgatta például a bérlakások építése, a valós társadalmi igények kielégítése. Az általa tervezett épületek közül kiemelném az ulmi design-főiskolát, a Hochschule für Gestaltungot (HfG), ami intézményként sajnos csak másfél évtizedet ért meg 1953 és 1968 között, és aminek Bill nemcsak a tervezője, de az első rektora is volt. Ezt a munkáját is a tér igen nagyvonalú kezelése jellemezte, ami egyfajta varázslat volt, ha belegondolunk, hogy a múlt század '50-es éveinek elején, a pusztító világégés után milyen szűkös költségvetésből gazdálkodhatott. Többnyire olyan anyagokkal kellett dolgoznia, amiket iparvállalatok adományként a rendelkezésére bocsátottak. A festészetben éppen az a szabadság vonzotta, hogy nem kellett megrendelői elvárásokhoz igazodnia és egyedül alkothatott, míg az építészet mindig teammunka volt. A szobrászat valahol a kettő között helyezkedett el, az építészetnél nagyobb szabadságfokkal, de a közterületi munkáknál azért sok mindent figyelembe kellett venni; nemcsak a megrendelői igényeket, hanem például a készülő mű környezetét is. Bill nagyon komolyan vette a grafikát és

a designt is, a műfajok közötti váltásnak számára pihentető funkciója is volt, ami azért volt fontos, mert munkamániás volt, szinte állandóan dolgozott. Úgy gondolom, művei olyan potenciált rejtenek, aminek feltárása mindmáig nem sikerült teljeskörűen. Színekkel és felületekkel foglalkozva olyan kérdéseket vizsgált – nevezetesen például a felosztást, az újraelosz-

Angela Thomas

tást –, amelyek ma a társadalom számára is relevánsak. Munkái az értő szem számára ígéretet is hordoznak, a boldogság ígéretét, felvillantják azt, hogy hova juthatunk el, társadalmi méretekben is. Minden embernek joga van egy adag boldogságra, mondják a művei.

Hivatalosan szobrászként kapta a legnagyobb elismerést: a Praemium Imperiale 1993-ban ebben a kategóriában nyerte el. Talán a gyűjtők is a szobrai iránt érdeklődnek leginkább, de számomra festőként is nagyon fontos művész. Most olyan időkben élünk, amikor az ő mesterei, így Moholy-Nagy, Josef Albers megint nagyon népszerűek – lásd Moholy-Nagy legutóbbi nagyszabású tárlatát New Yorkban, Chicagóban és Los Angelesben, ahová mi is kölcsönöztünk egy művet. Úgy gondolom, 10-20 év múlva neki is lesznek újra nagy kiállításai Amerikában is. Az érdeklődés iránta országonként változó; Németországban például jóval ismertebb, mint otthon, Svájcban. Azt tapasztalom, Magyarországon nagyra értékelik. A budapesti Múcsarnokban már 1986-ban nagyszabású tárlat tisztel-

gett munkássága előtt, s azóta is jelen van az itteni művészeti életben, legutóbb 2011-ben a veszprémi Vass László Gyűjteményben állították ki műveit.

– És milyen ember volt Max Bill?

– Sokféle, mint minden ember. Számos vonásában például kifejezetten progresszív, némelyikben inkább konzervatív. A művészetet halálisan komolyan vette, a minőség kérdésében nem ismert kompromisszumot. Ha hitt valamiben, akkor azon az úton megingathatatlanul, kompromisszumok nélkül ment előre. Mindig nagyobb dimenziókban gondolkodott; nem nemzeti, hanem nemzetközi méretekben. Életében abban a szakaszában, amikor egy irányzat, nevezetesen a konkrét művészet elismertetéséért, áttöréséért harcolt, felfogása sokak szemében akár túl dogmatikusnak is tűnhetett. Később aztán sokkal nyitottabbá vált, kurátorként például olyan kiállításokat rendezett, melyeken Mondrian, Glarner, Albers, Vantongerloo, Pevsner és Duchamp munkái is szerepeltek.

Amikor megismertük egymást, ő már 65 éves volt, én 25, de ezt a különbséget sosem érzékeltem jelentősnek. Gondosan ügyelt arra, hogy az eltérő életkorunkból adódó tudás-

vasolta, hogy írjam inkább róla a művészettörténeti disszertációm, ami aztán így is történt.

Az a társadalom, amiben felnőttem, még patriarchális jellegű volt. Szeretői mindig voltak, felesége viszont csak kettő; a második én voltam. Életében nem kevés ellentmondás volt, de azoknak, akikről ez nem mondható el, elég unalmas az életük.

– Említette Vantongerloot...

– A belga Georges Vantongerloo a XX. század egyik nagy, máig alulértékelt alkotója, a De Stijl 1918-as kiáltványának legfiatalabb aláírója, majd a '30-as években a párizsi Abstraction-Création nemzetközi művészcsoport társalapítója és titkára volt. Itt ismerte meg a csoporthoz 1933-ban csatlakozott, nála fiatalabb Max Billt, akivel életre szóló szoros barátságot kötött. Billnek főleg a második világháborút követő években készült munkáin érződik átmenetileg erősen barátjának hatása. Vantongerloo számos munkája végrendelete értelmében Billhez került, hagyatéka saját életművének jelentős része mellett az Abstraction-Création archívumát is magában foglalja, ami ma igazi kincs a kutatók számára. Jó néhány jelentős munka ugyanakkor Franciaországban maradt, ezek a Pompidou Központba kerültek. Vantongerloonnak kevés kapcsolata volt műkereskedőkkel, kevés munkájától vált meg, alig néhány került közülük jelentős közgyűjteményekbe, például a New York-i Guggenheim Múzeumba. Amikor létrehoztuk az alapítványt Max Bill életművére, általam örökölt feléne gondozására és népszerűsítésére, magától értetődő volt, hogy felvállaljuk Vantongerloo életművét is. Azóta több országban rendeztünk kiállítást a munkáiból, részben önállóan, részben Max Bill műveivel közösen.

– Úgy fogalmazott, Bill hagyatékának felelett az Ön. Mi történt a másik felével?

– Az Bill első házasságából született fia, Jakob birtokába került. Nincs közöttünk semmilyen együttműködés, külön utakon járunk. Szerencsére azonban a hagyaték méretei olyanok, hogy mindkét feléből külön-külön is összeállítható egy olyan kiállítás, ami átfogó képet ad Bill, illetve Vantongerloo munkásságáról.

– Ma is gyarapodik még ez a gyűjtemény?

– Igen, vásárolunk ma is, szinte kivétel nélkül kortárs munkákat. Korábban például nem voltak a Bill Házat körbeölelő parkban szobrok, itt most kialakítottunk egy szoborparkot, többek között Richard Serra, Richard Long, Takashi Nahara, Hans

A Bill Ház a Zürich melletti Zumikonban

Max Bill: horizontális-vertikális-diagonális-ritmus, 1942
olaj, vászon, 160x80 cm

Josephsohn és Gottfried Honegger munkáival. A ház lakó- és műtermi részét Bill maga tervezte, én továbbra is itt élek második férjemmel, Erich Schmiddel, és itt működik az alapítvány is.

– Mik a tervei hosszabb távon Max Bill hagyatékával?

– Azt szeretnénk, ha a teljes gyűjteményünk idővel közkinccsé válna. A zürichi Műszaki Egyetemnek (ETH) felajánlottuk, hogy ingyen vegyék át a Bill Házat, mert jó lenne, ha a ház is a közvéleményé lenne, de a válasz az volt, hogy majd létrehozunk egy három professzorból álló munkacsoportot annak felmérésére, indokolja-e ezt Bill építészeti életművének jelentősége. A csoportról persze azóta sem hallottunk... A berlini Bauhaus-Archiv érdeklődött már a gyűjtemény iránt, de mi szeretnénk azt Svájcban tartani. Hasonló negatív tapasztalatokat Bill maga is szerzett. Hiába volt már például nemzetközileg elismert művész, amikor egyik fő művét, a konkrét szobrászat kiemelkedő alkotását, a gránitból készült, bejárható ún. Pavilon-szobrot 1983-ban nagyon kedvező áron felajánlotta megvételre Zürich városának, nemzetközi zsűrit hívtak össze annak megállapítására, hogy ez a munka egyáltalán a „művészet” kategóriájába tartozik-e. Végül a szobor oda került, ahová Bill szánta: a nyugalom egy kis szigete lett a Pelikanstrassén, ahol az a mindig hektikus Bahnhofstrasséba torkollik.

– Milyen további kiállításokat terveznek a Bill Házban?

– Nálunk nincs „kiállítási nagyüzem”, rendszertelen időközönként adunk otthon egy-egy rendezvénynek vagy tárlatnak. Tavaly ősszel Konkreter Faktor címmel három magyar művésznek, Bálványos Leventének, Benedek Barnának és Wolsky Andrásnak rendeztünk kiállítást, amihez katalógust is megjelentettünk. E tárlatok időnként viszonylag spontán elhatározásból, gyorsan jönnek létre, máskor hosszabb előkészítést igényelnek. Most például egy 2019-re tervezett Bauhaus-bemutató előkészítésén dolgozunk, ahol saját gyűjteményünkben is számos munkát tudunk majd kiállítani, többek között Feiningertől, Kleetől, Josef és Anni Alberstől, Moholy-Nagy Luciatól és Lászlótól, és természetesen Max Billtől.

EMÖD PÉTER